

Spis treści

Od redaktora naukowego	19
------------------------------	----

CZĘŚĆ I.

Trudna droga do przełomu w stosunkach polsko-niemieckich 1989–1991 w świetle najnowszych dokumentów dyplomatycznych	29
--	-----------

Tadeusz Mazowiecki

Krzysztof Skubiszewski twórcą polsko-niemieckiego przełomu. Pożegnanie. 18 luty 2010 r.	31
--	----

Jerzy Sulek

Polska koncepcja normalizacji stosunków z RFN w 1989 roku.	37
---	----

Jerzy Sulek

Ofensywa polskiej dyplomacji w celu zakończenia polsko-niemieckiego sporu granicznego.	77
---	----

Jerzy Sulek

Polski wkład do ostatecznego uregulowania pokojowego w odniesieniu do Niemiec. Wspólne przewyżczenie polsko-niemieckiego sporu granicznego	112
--	-----

CZĘŚĆ II.

Fundament polsko-niemieckich stosunków państwowych. Granica na Odrze i Nysie Łużyckiej i w Zatoce Pomorskiej	149
---	------------

Krzysztof Skubiszewski

Zjednoczenie Niemiec i granica polsko-niemiecka	151
---	-----

Jan Barcz

Potwierdzenie przez RFN granicy polsko-niemieckiej jako zasadnicza przesłanka nowego ułożenia relacji między Polską a zjednoczonymi Niemcami	157
--	-----

Janusz Symonides

Rozgraniczenie obszarów morskich w Zatoce Pomorskiej. Regulacja prawnomiędzynarodowa, jej implementacja i praktyka w stosunkach między Polską a Niemcami	196
--	-----

CZĘŚĆ III.**Do Europy z Niemcami 217***Władysław Bartoszewski*

Bezpieczeństwo Polski a NATO 219

Krzysztof Skubiszewski

Droga do Wspólnoty Europejskiej..... 222

Andrzej Towpik

Republika Federalna Niemiec wobec polskiej akcesji do NATO. Dorobek i perspektywa wspólnego udziału w kształtowaniu bezpieczeństwa europejskiego 225

Jan Truszczyński

Polska – Niemcy – Europa. Droga do akcesji w Unii Europejskiej 246

CZĘŚĆ IV.**Traktat o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy. Główne przesłanie, system wartości oraz jego krytyka 275***Krzysztof Skubiszewski*

Traktat o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy pomiędzy Polską i Niemcami 277

Jan Barcz, Witold M. Góralski

Traktat o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy. Koncepcja, zasadnicze regulacje i porozumienia towarzyszące..... 284

Stanisław Sulowski

Krytycznie o Traktacie o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z 1991 r.... 309

CZĘŚĆ V.**Wybrane problemy implementacji polsko-niemieckiego Traktatu z 1991 roku 331***Lesław Koćwin*

Współpraca transgraniczna a polityka sąsiedztwa w stosunkach polsko-niemieckich 333

Aleksandra Trzecielińska-Polus

Mniejszość niemiecka w Polsce. Implementacja art. art. 20–22 Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z 1991 r. 370

Piotr Stec

Problem likwidacji skutków II wojny światowej w zakresie dóbr kultury i archiwaliów w stosunkach polsko-niemieckich w świetle Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy..... 393

Robert Traba, Robert Żurek

„Vertreibung” czy „przymusowe wysiedlenia”? Polsko-niemiecki spór o pojęcia, pamięć i sens uprawiania polityki wobec historii. 418

Mieczysław Tomala

Opieka nad niemieckimi miejscami pamięci w Polsce w świetle realizacji polsko-niemieckiego Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z 1991 r..... 459

CZĘŚĆ VI.**Polsko-niemieckie stosunki prawne. Sprawy zamknięte – sprawy otwarte... 475***Jerzy Kranz*

Polsko-niemieckie kontrowersje prawne – próba syntezy 477

Witold M. Góralski

Niemieckie roszczenia restytucyjno-odszkodowawcze wobec Polski. Ostateczne zamknięcie sporu w świetle prawa międzynarodowego 521

Jerzy Sulek

Od odszkodowań indywidualnych do pomocy humanitarnej i świadczeń finansowych. Bilans wypłat z Niemiec z lat 1991–2011 dla ofiar nazizmu w Polsce 552

Władysław Czaplinski

Reforma prawa o obywatelstwie w RFN i jej znaczenie dla stosunków polsko-niemieckich 585

CZĘŚĆ VII.**Spór o status Polonii w Niemczech 601***Jan Barcz*

Polonia i mniejszość niemiecka: w sprawie dysparytetu pojęciowego w Traktacie RP–RFN z 17 czerwca 1991 r. Uwarunkowania negocjacyjne i konsekwencje prawne 603

Jan Sandorski

Problem Polonii niemieckiej w zjednoczonych Niemczech – aspekty historyczne, polityczne i prawnomiędzynarodowe 629

CZĘŚĆ VIII.**Przełom – wyzwanie – pojednanie 651***Władysław Bartoszewski*

Przemówienie na specjalnej sesji Bundestagu i Bundesratu, 28 kwietnia 1995 r. w Bonn 653

Witold M. Góralski

Droga do dobrego sąsiedztwa i przyjaznej współpracy z Niemcami 664

Noty biograficzne Autorów publikacji 679**Indeks nazwisk 683**

Szczegółowy spis treści

Od redaktora naukowego	19
1. Droga do przełomu	20
2. Polsko-niemieckie wyzwania w świetle Traktatu z 1991 r.	22
3. Cel i założenia publikacji	23
4. Koncepcja i struktura tematyczna publikacji	24

CZĘŚĆ I.

Trudna droga do przełomu w stosunkach polsko-niemieckich 1989–1991 w świetle najnowszych dokumentów dyplomatycznych

29

Tadeusz Mazowiecki

Krzysztof Skubiszewski twórca polsko-niemieckiego przełomu. Pożegnanie. 18 luty 2010 r. 31

Jerzy Sulek

Polska koncepcja normalizacji stosunków z RFN w 1989 roku	37
1. Wprowadzenie	37
2. Przelamywanie stagnacji w stosunkach z Bonn przez ekipę gen. W. Jaruzelskiego w latach 1988/1989.	38
3. Zbliżenie między Polską a RFN pod rządami T. Mazowieckiego w 1989 r.	42
3.1. Negocjacje pełnomocników T. Pszona i H. Teltschika	44
3.2. Rezultaty negocjacji Pszon – Teltschik	46
4. Dualizm w polityce polskiej wobec Bonn w 1989 r.	49
4.1. Korzenie dualistycznej postawy polskich elit politycznych wobec RFN	50
4.2. Odpartyjnięcie resortu spraw zagranicznych jako przesłanka jednolitej polityki wobec Bonn	53
4.3. Konflikt dwóch opcji w polityce wobec Bonn: idealistycznej i fundamentalistycznej w przededniu wizyty kanclerza H. Kohla w Polsce	56
5. Wizyta kanclerza H. Kohla w Polsce. Pierwszy krok ku przełomowi w stosunkach z Bonn	62
5.1. Upadek muru berlińskiego. Nowa wizja stosunków polsko-niemieckich.	63
5.2. Rezultaty i skutki wizyty kanclerza Kohla w Polsce.	66
6. Polska polityka zagraniczna w obliczu perspektywy zjednoczenia Niemiec.	70
6.1. Nieoczekiwany regres w stosunkach z Bonn. Eskalacja sporu granicznego	72
6.2. Zwieranie szeregów w obliczu „zagrożenia niemieckiego”	73
6.3. Narodziny pragmatyzmu w polityce wobec Niemiec	75

Jerzy Sulek

Ofensywa polskiej dyplomacji w celu zakończenia polsko-niemieckiego sporu granicznego.	77
1. Wprowadzenie	77
2. Nowa strategia polskiej dyplomacji w obliczu perspektywy zjednoczenia Niemiec	78
2.1. Walka o udział Polski w Konferencji 2+4	81
2.2. Konflikt interesów Polski i RFN przed Konferencją 2+4	83
3. Polsko-niemiecka rozgrywka o ostateczną regulację graniczną	85
4. Polski projekt generalnego traktatu z Niemcami.	90
5. Polsko-niemieckie negocjacje nad Traktatem granicznym (maj 1990 r.).	93
5.1. I runda negocjacji. Rozpoznanie stanowisk i propozycji.	93
5.2. II runda negocjacji. Prawnomiędzynarodowe aspekty uregulowania granicznego z Polską	94
5.3. III runda negocjacji. Konkretyzacja postanowień uregulowania granicznego	98
5.4. Zawieszenie negocjacji nad uregulowaniem granicznym. Impas negocjacyjny.	100
6. Pyrrusowe zwycięstwo kanclerza Kohla	102
6.1. Rezolucja parlamentów niemieckich RFN i NRD. Kolejny krok do przełomu	103
6.2. Ostatnie spory wokół oceny rezolucji granicznej parlamentów niemieckich	105
7. Epilog, czyli iunctim między uregulowaniem granicznym a uregulowaniem pokojowym Konferencji 2+4.	107
7.1. Modyfikacja polskiego stanowiska wobec traktatu generalnego z Niemcami	109
7.2. Postawa i pomoc delegacji NRD przy tworzeniu podstaw uregulowania granicznego z Polską	110

Jerzy Sulek

Polski wkład do ostatecznego uregulowania pokojowego w odniesieniu do Niemiec. Wspólne przezwyciężenie polsko-niemieckiego sporu granicznego.	112
1. Wprowadzenie	112
2. Robocze spotkanie Konferencji 2+4 z udziałem Polski w Berlinie (4 lipca 1990)	113
2.1. Przebieg, spory i kontrowersje na spotkaniu roboczym w Berlinie	115
2.2. Antycypacje do paryskiej rundy Konferencji 2+4.	120
3. Paryska runda Konferencji 2+4 z udziałem Polski na szczeblu ministerialnym (17 lipca 1990 r.)	122
3.1. Przedpole paryskiej rundy Konferencji 2+4	122
3.1.1. List kanclerza Kohla do premiera Mazowieckiego	123
3.1.2. Dyplomatyczne zawirowania przed Konferencją 2+4 w Paryżu	125
3.1.3. Kaukaski triumf kanclerza Kohla.	127
3.2. Dyskusja w sprawie granic zjednoczonych Niemiec	128
3.3. Znaczenie Protokołu Paryskiego dla przezwyciężenia polsko-niemieckiego sporu granicznego.	133
4. Bilans paryskiej rundy Konferencji 2+4 dla Niemiec, Polski i czterech mocarstw	135
4.1. Korzyści, ustępstwa i zobowiązania niemieckie po paryskiej rundzie Konferencji 2+4	135
4.2. Polskie korzyści, kompromisy i wartość dodana po paryskiej rundzie Konferencji 2+4.	137
4.3. Rola mocarstw odpowiedzialnych za Niemcy i Berlin jako całość przy rozwiązywaniu polsko-niemieckiego sporu granicznego.	138
5. Droga do polsko-niemieckich traktatów: granicznego i dobrosąsiedzkiego	139
5.1. Negocjowanie Traktatu granicznego ze zjednoczonymi Niemcami.	140
5.2. Negocjowanie Traktatu dobrosąsiedzkiego ze zjednoczonymi Niemcami	144

CZĘŚĆ II.**Fundament polsko-niemieckich stosunków państwowych. Granica na Odrze i Nysie Łużyckiej i w Zatoce Pomorskiej** 149*Krzysztof Skubiszewski*

Zjednoczenie Niemiec i granica polsko-niemiecka 151

Jan Barcz

Potwierdzenie przez RFN granicy polsko-niemieckiej jako zasadnicza przesłanka nowego ułożenia relacji między Polską a zjednoczonymi Niemcami 157

1. Uwagi wstępne 157
2. Stanowisko polskie w sprawie statusu prawnego granicy polsko-niemieckiej (próba podsumowania) 159
 - 2.1. Ustanowienie w Umowie Poczdamskiej z 2 sierpnia 1945 r. polskiej granicy zachodniej na Odrze i Nysie Łużyckiej 160
 - 2.2. Uznanie przez NRD granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej 165
 - 2.3. Uznanie przez RFN granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej. 166
 - 2.4. Dyskurs 169
3. W przededniu zjednoczenia Niemiec 170
 - 3.1. Zagadnienia sukcesji traktatów granicznych 170
 - 3.2. Problem praw i odpowiedzialności czterech mocarstw za Berlin i Niemcy jako całość. 171
 - 3.3. Zagadnienie podmiotowości międzynarodowoprawnej państwa niemieckiego .. 173
 - 3.4. Stanowisko prawne RFN wobec granicy polsko-niemieckiej. 174
 - 3.5. Odzwierciedlenie ówczesnego stanowiska RFN w sprawie statusu granicy polsko-niemieckiej w jej prawie wewnętrznym 175
4. Wnioski w obliczu procesu jednoczenia się Niemiec. 178
5. Traktat „2+4” a status prawny granicy Polski ze zjednoczonymi Niemcami 180
 - 5.1. Postanowienia Traktatu dotyczące granicy polsko-niemieckiej 180
 - 5.2. Położenie kresu tzw. zastrzeżeniu związanemu z traktatem pokoju 183
6. Znaczenie Traktatu o potwierdzenie istniejącej granicy polsko-niemieckiej. 187
7. Skuteczność postanowień w sprawie granicy w niemieckim prawie wewnętrznym .. 189
8. Podsumowanie 193

Janusz Symonides

Rozgraniczenie obszarów morskich w Zatoce Pomorskiej. Regulacja prawnomiędzynarodowa, jej implementacja i praktyka w stosunkach między Polską a Niemcami. 196

1. Wprowadzenie 196
2. Przyjęcie umowy między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Niemiecką Republiką Demokratyczną w sprawie rozgraniczenia obszarów morskich w Zatoce Pomorskiej z 22 maja 1989 r. i zakończenie sporów delimitacyjnych między PRL a NRD .. 200
3. Akceptacja przez RFN w ramach sukcesji traktowej umowy w sprawie rozgraniczenia obszarów morskich w Zatoce Pomorskiej z 22 maja 1989 r. oraz potwierdzenie jej obowiązywania w traktacie między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec z 14 listopada 1990 r. 202
4. Jednostronne akty prawne Republiki Federalnej Niemiec niezgodne z postanowieniami art. 5 umowy z 1989 r. 205
5. Incydenty na polskim morzu terytorialnym 208
 - 5.1. Ćwiczenia niemieckiej marynarki wojennej na akwenach obejmujących północny tor podejściowy i kotwiczowisko nr 3, stwarzające zagrożenie dla bezpieczeństwa żegluga 208

5.2. Incydent z pogłębiarką „Cornelia”	210
5.3. Incydent ze statkiem „Adler-Dania”	212
6. Uwagi końcowe	213

CZĘŚĆ III.

Do Europy z Niemcami	217
---------------------------------------	------------

Władysław Bartoszewski

Bezpieczeństwo Polski a NATO	219
--	-----

Krzysztof Skubiszewski

Droga do Wspólnoty Europejskiej	222
---	-----

Andrzej Towpiak

Republika Federalna Niemiec wobec polskiej akcesji do NATO. Dorobek i perspektywa wspólnego udziału w kształtowaniu bezpieczeństwa europejskiego	225
--	-----

Jan Truszczyński

Polska – Niemcy – Europa. Droga do akcesji w Unii Europejskiej	246
1. Wprowadzenie	246
2. Geneza polskiej drogi do integracji europejskiej	247
2.1. Polskie oczekiwania wobec RFN.	249
2.2. RFN wobec układu stowarzyszeniowego Polski ze WE	250
2.3. RFN a polskie aspiracje akcesyjne	251
3. RFN jako adwokat polskiej akcesji do Unii Europejskiej. Wyobrażenia a rzeczywistość	253
4. RFN wobec procesu akcesyjnego państw ESW. Tożsamość celów a odmienność interesów.	255
5. Rokowania akcesyjne a polsko-niemiecka wspólnota interesów	257
5.1. Problem swobodnego przepływu pracowników	257
5.2. Problemy Wspólnej Polityki Rolnej	259
5.3. Problemy budżetowe	261
5.4. Problemy nabywania w Polsce ziemi przez cudzoziemców	262
6. Polsko-niemiecki bilans procesu akcesyjnego.	263
7. Polsko-niemiecka wspólnota interesów w procesie przygotowania Traktatu konstytucyjnego dla Europy	264
8. Napięcia w sferze implementacji polsko-niemieckiej wspólnoty interesów	267
9. Polsko-niemiecka wspólnota interesów a Wspólna polityka zagraniczna i Bezpieczeństwa UE	268
9.1. Problem stosunków z Rosją	270
9.2. Problem stosunków z Ukrainą i innymi państwami z obszaru WNP	271
10. Kontrowersje wokół unijnej składki	272
11. Uwaga końcowa.	274

CZĘŚĆ IV.

Traktat o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy. Główne przesłanie, system wartości oraz jego krytyka	275
---	------------

Krzysztof Skubiszewski

Traktat o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy pomiędzy Polską i Niemcami.	277
1. Zwrot w stosunkach obu państw.	277

2. Znaczenie Traktatu	278
3. Bezpieczeństwo Polski	279
4. Mniejszości narodowe i inne	279
5. Wykonanie Traktatu w RP	281
6. Odszkodowania	281
7. Nowy rozdział we wzajemnych stosunkach	283
<i>Jan Barcz, Witold M. Góralski</i>	
Traktat o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy. Koncepcja, zasadnicze regulacje i porozumienia towarzyszące	284
1. Geneza „dużego” Traktatu	284
1.1. Odniesienia ogólne	284
1.2. Wspólne Oświadczenie Mazowiecki – Kohl	285
1.3. Polska koncepcja kompleksowego Traktatu o podstawach ich wzajemnych stosunków	287
2. Główne przesłania i system wartości Traktatu	289
2.1. Polska wykładnia głównych przesłań Traktatu	289
2.2. Niemiecka wykładnia głównych przesłań Traktatu	291
2.3. Podstawy systemu wartości Traktatu	292
3. Zasadnicze postanowienia Traktatu z 1991 r.	293
3.1. Cel Traktatu i jego przesłanki. Ujęcie normatywne	294
3.2. Status bezpieczeństwa i rozbrojenia w Traktacie	295
3.3. Wsparcie zjednoczonych Niemiec dla polskich aspiracji integracyjnych	295
3.4. Poszczególne dziedziny współpracy i postanowienia końcowe	296
4. Ważniejsze problemy kontrowersyjne	296
4.1. Mniejszość niemiecka w Polsce i Polonia w Niemczech	297
4.2. Problem świadczeń dla byłych robotników niewolniczych i przymusowych	298
4.3. Roszczenia „z Niemiec wobec Polski”	299
5. Umowy towarzyszące	304
6. Konkluzja końcowa	305
<i>Stanisław Sulowski</i>	
Krytycznie o Traktacie o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z 1991 r.	309
Wprowadzenie	309
1. W poszukiwaniu genezy traktatu	309
2. Charakterystyka traktatu i jego główne postanowienia	314
3. Idea dobrego sąsiedztwa i przyjaznej współpracy	317
4. Krytyka traktatu i trudności implementacyjne	318
5. Oceny i sugestie	328

CZEŚĆ V.

Wybrane problemy implementacji polsko-niemieckiego Traktatu z 1991 roku .. 331

Lesław Koćwin

Współpraca transgraniczna a polityka sąsiedztwa w stosunkach polsko-niemieckich	333
1. Wprowadzenie	333
2. Początki współpracy transgranicznej. Budowanie polsko-niemieckiej wspólnoty interesów	336
2.1. Niemieckie inicjatywy współpracy. Pierwsze problemy polityczne	337
2.2. Specyfika planów Stolpego i Gomułki	341
3. Koncepcje euroregionów trzech narodów	342

3.1. Euroregion NYSA	343
3.2. Wspólny region gospodarczy Nadodrze.....	343
3.3. Polskie obawy i wątpliwości	344
3.4. Połowiczny kompromis czy stracona szansa. Co się udało zrobić	346
3.5. Poligonowe euroregiony. Zbieranie doświadczeń	349
4. Podstawowe zadania współpracy euroregionalnej	350
4.1. Finansowanie i koordynowanie współpracy euroregionalnej	351
4.2. Polskie słabości we współpracy euroregionalnej	352
5. Nowe koncepcje współpracy transgranicznej. Nowa energia i przyspieszenie	353
5.1. Euroregion Odry.....	356
5.2. Czwarta Rzeczpospolita a współpraca transgraniczna	357
6. Partnerstwo Odry. Nowa struktura współpracy transgranicznej. Co dalej ?	359
6.1. Perspektywy Partnerstwa ODRA.....	362
6.2. Struktura SIECI. Cele i zadania	363
6.3. Perspektywa utworzenia euroregionu ODRA.....	365
7. Podsumowanie. Polska unijna a współpraca transgraniczna	366
7.1. Konkluzja	368

Aleksandra Trzcielińska-Polus

Mniejszość niemiecka w Polsce. Implementacja art. art. 20–22 Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z 1991 r.	370
1. Wprowadzenie	370
2. Traktat o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy a kwestie mniejszości	373
3. Zapisy traktatowe dotyczące praw i obowiązków mniejszości niemieckiej w Polsce ..	376
4. Implementacja zapisów traktatowych w Polsce (ze szczególnym uwzględnieniem Śląska Opolskiego)	377
4.1. Równość i zakaz dyskryminacji	378
4.2. Prawa kulturalne.....	380
4.3. Prawa oświatowe.....	383
4.4. Prawa językowe (dwujęzyczność).....	385
4.5. Prawa wyznaniowe	387
4.6. Prawo do udziału w życiu publicznym	388
5. Problemy do rozwiązania	390
6. Konkluzje	391

Piotr Stec

Problem likwidacji skutków II wojny światowej w zakresie dóbr kultury i archiwaliów w stosunkach polsko-niemieckich w świetle Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy	393
1. Wstęp.....	393
2. Tło historyczne	394
3. Ustalanie i wycena strat kultury polskiej	395
4. Sposoby restytucji dóbr kultury	397
5. Polsko-niemiecki Traktat o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z 1991 r. jako samodzielna podstawa likwidacji skutków II wojny światowej w dziedzinie kultury	399
6. Autonomiczna wykładnia art. 28 ust. 3 polsko-niemieckiego Traktatu z 1991 r.	401
7. Praktyka stosowania traktatu.....	406
8. Indywidualne roszczenia z Niemiec wobec Polski w świetle polsko-niemieckiego Traktatu z 1991 r.	409

8.1. Precedensy dot. indywidualnego dochodzenia roszczeń w dziedzinie kultury przed sądami ETPC	410
8.2. Immunitet jurysdykcyjny państwa a dochodzenie roszczeń z zakresu dóbr kultury przez sądami krajowymi	412
9. Deklaracja kanclerza Schroedera z 1 sierpnia 2004 r. a roszczenia z Niemiec wobec Polski dot. restytucji dóbr kultury	414
10. Konkluzja końcowa	417

Robert Traba, Robert Żurek

„Vertreibung” czy „przymusowe wysiedlenia”? Polsko-niemiecki spór o pojęcia, pamięć i sens uprawiania polityki wobec historii	418
1. Wstęp. Historia i pamięć w przestrzeni polityki: rok 2010	418
2. Dyslokacje chronologiczne i aktorzy sporu	420
2.1. 1990–1993: Otwarcie	421
2.2. 1993–1998: Polska debata i niemiecka nowa strategia	422
2.3. 1998–2002: Polityka wobec historii	425
2.4. 2002–2008: Kulminacja	429
2.5. 2008–2010: Debata bez debaty	436
3. Strategie narracyjne w polityce wobec historii	439
3.1. „Wypędzenia” jako tabu	440
3.2. Wiktimologia i pojednanie	444
3.3. Stulecie wypędzeń i europeizacja	447
4. Pisanie historii na nowo? Konkluzje	453

Mieczysław Tomala

Opieka nad niemieckimi miejscami pamięci w Polsce w świetle realizacji polsko-niemieckiego Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z 1991 r.	459
1. Wprowadzenie	459
2. Realizacja opieki na grobami niemieckimi w Polsce	462
3. Dokonania Fundacji „Pamięć”	464
4. Dobre i złe reakcje w procesie pojednania ponad grobami	465
5. Specyfika i delikatności naszej pracy	467
6. Efekty pracy Fundacji „Pamięć”	468
7. Podstawy i procedury zakładania cmentarzy	469
8. Empatia na rzecz polsko-niemieckiego pojednania	470
9. Polskie groby wojenne w Niemczech	471
10. Nekropolie z czasów I wojny światowej	471
11. Refleksja nad przeszłością i pojednaniem	472
12. Suplement do procesu polsko-niemieckiego pojednania	473

CZEŚĆ VI.

Polsko-niemieckie stosunki prawne. Sprawy zamknięte – sprawy otwarte ... 475

Jerzy Kranz

Polsko-niemieckie kontrowersje prawne – próba syntezy	477
1. Uwagi wstępne	478
2. Kontrowersje w sprawie zachodniej granicy Polski	480
3. Kwestia reparacji	490
4. Wysiedlenia ludności i ich skutki prawne	501
5. Obywatelstwo a mniejszości narodowe	512
6. Zabytki kultury	518

Witold M. Góralski

Niemieckie roszczenia restytucyjno-odszkodowawcze wobec Polski. Ostateczne zamknięcie sporu w świetle prawa międzynarodowego	521
1. Wprowadzenie	521
2. Układ PRL – RFN o normalizacji stosunków wzajemnych z 1970 r. a niemieckie roszczenia majątkowe wobec Polski	523
2.1. Federalny Trybunał Konstytucyjny RFN wobec niemieckich roszczeń majątkowych wobec Polski	525
2.2. Instytucjonalizacja w prawie RFN indywidualnych roszczeń niemieckich wobec Polski	527
3. Problem odszkodowań indywidualnych w stosunkach polsko-zachodniemieckich po 1989 r.	529
4. Odnowienie niemieckich roszczeń majątkowych po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej	532
4.1. Polska reakcja wobec roszczeń majątkowych z Niemiec	532
4.2. Oświadczenie kanclerza G. Schroedera w 60 rocznicę wybuchu Powstania Warszawskiego i jego następstwa	534
5. Rozwiązanie sporu w sprawie roszczeń majątkowych z Niemiec wobec Polski	535
6. Ważniejsze elementy uzasadnienia odmowy uznania istnienia niemieckich roszczeń majątkowych wobec Polski	537
6.1. Argumentacja prawnomiędzynarodowa	537
6.2. Relatywizacja wyroków Federalnego Trybunału Konstytucyjnego	539
6.3. Argumentacja w odniesieniu do prawa wewnętrznego RFN	541
6.4. Znaczenie ekspertyzy Barez – Frowein dla oceny roszczeń majątkowych z Niemiec wobec Polski w związku z drugą wojną światową	542
7. „Kontra” Lobby Wypędzonych	545
8. Postanowienie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 2008 r. w sprawie niemieckich indywidualnych skarg odszkodowawczych wobec Polski	547
8.1. Tenor decyzji Trybunału	548
9. Przełom i wyzwanie	549

Jerzy Sulek

Od odszkodowań indywidualnych do pomocy humanitarnej i świadczeń finansowych. Bilans wypłat z Niemiec z lat 1991–2011 dla ofiar nazizmu w Polsce	552
1. Wprowadzenie	552
2. Porozumienie rządów RP i RFN z 16 października 1991 r. Geneza i treść porozumienia	555
3. Fundacja „Polsko-Niemieckie Pojednanie” jako wykonawca Porozumienia z 16.10.1991 r.	557
4. Realizacja Porozumienia z 16.10.1991 r.	559
5. Udział Polski w międzynarodowym porozumieniu z RFN z 17 lipca 2000 r.	562
5.1. Zasady wypłat wg Porozumienia z 17 lipca 2000 r.	563
5.2. Wypłaty dla beneficjentów w Polsce na tle międzynarodowym (w ujęciu porównawczym)	564
6. Spór przelicznikowy	568
7. Wypłaty świadczeń z tytułu innych szkód na osobie	570
8. Wypłaty niemieckich świadczeń finansowych dla ofiar nazizmu w Polsce z tytułu szkód majątkowych	572
9. Wypłaty niemieckich świadczeń finansowych dla ofiar nazizmu z Polski z innych tytułów	573

9.1. Przypadek polis ubezpieczeniowych – ICHEIC, pomoc humanitarna dla Romów	573
9.2. Wypłaty z miast i gmin niemieckich dla byłych robotników niewolniczych i przymusowych z Polski	574
9.3. Świadczenia niemieckich Kościołów – ewangelickiego i katolickiego na rzecz ofiar nazizmu w Polsce	574
10. Co dalej? Oczekiwania społeczne a realia polityczne	575
10.1. Brak szans na dalsze wypłaty finansowe z Niemiec?	575
10.2. Zamknięta droga w stosunkach oficjalnych RP – RFN	576
10.3. Niewielkie szanse starań indywidualnych	577
10.4. Wyczerpanie możliwości dalszych rozwiązań „ex gratia”?	578
11. Bilans dotychczas wypłaconych środków finansowych dla ofiar nazizmu w Polsce ..	579
12. Nieuwzględnione indywidualne roszczenia ofiar nazizmu w Polsce	582
13. Postulat na dziś – pomoc medyczna i socjalna jako jedyny instrument skutecznej opieki nad ofiarami nazizmu w Polsce	583

Władysław Czaplński

Reforma prawa o obywatelstwie w RFN i jej znaczenie dla stosunków polsko-niemieckich	585
1. Wprowadzenie	585
2. Geneza i regulacje podtrzymujące konstytucyjnoprawną konstrukcję obywatelstwa niemieckiego (art. 116 UZ)	587
2.1. Zasady uznawania za Niemca	588
2.2. Uprawnienia Niemca z art. 116 UZ	590
3. Konsekwencje posiadania obywatelstwa NRD	591
4. Następstwa nadania obywatelstwa Niemcom z byłych niemieckich obszarów wschodnich	592
5. Następstwa Traktatu 2+4 w prawie o obywatelstwie republiki berlińskiej	593
5.1. Kierunek zmian w prawie o obywatelstwie po zjednoczeniu	594
5.2. Kto może uzyskać potwierdzenie obywatelstwa jako przesiedloncy	595
6. Inne przesłanki nabycia obywatelstwa niemieckiego	596
7. Uwagi końcowe	598

CZĘŚĆ VII.

Spór o status Polonii w Niemczech. 601

Jan Barcz

Polonia i mniejszość niemiecka: w sprawie dysparytetu pojęciowego w Traktacie RP–RFN z 17 czerwca 1991 r. Uwarunkowania negocjacyjne i konsekwencje prawne	603
1. Uwagi wprowadzające	603
2. Szczegółowa analiza postanowień Traktatu	607
2.1. Dysparytet pojęciowy	607
2.2. Polacy zamieszkali w RFN niemający obywatelstwa niemieckiego	612
3. Rola prawa krajowego w dopełnieniu standardu międzynarodowego ochrony mniejszości narodowych	614
4. Stosowanie postanowień Traktatu w niemieckim prawie krajowym	617
4.1. Wcielenie (transformacja) postanowień Traktatu w niemieckie prawo krajowe ..	617
4.2. Rola „powszechnych reguł prawa międzynarodowego” (art. 25 UZ RFN) w zagwarantowaniu ochrony Polonii w RFN	620
4.3. Struktura federalna RFN a wykonanie zobowiązań wynikających z Traktatu ..	622
5. Możliwości dochodzenia ochrony przez Polonię w Niemczech oraz jej organizacje ..	623
6. Uwagi końcowe	626

Jan Sandorski

Problem Polonii niemieckiej w zjednoczonych Niemczech – aspekty historyczne, polityczne i prawnomiędzynarodowe	629
1. Wprowadzenie	629
2. Przyczynek do genezy mniejszości polskiej w Niemczech	631
2.1. Konwencja górnośląska i jej znaczenie dla powstania Związku Polaków w Niemczech	631
2.2. Polsko-niemiecka Deklaracja o wzajemnej ochronie mniejszości z 5 listopada 1937 r.	632
3. Likwidacja mniejszości polskiej w Rzeszy Niemieckiej w 1940 roku	635
3.1. Przejęcie majątku organizacji mniejszości polskiej w Rzeszy Niemieckiej	637
3.2. Straty materialne poniesione przez organizacje mniejszości polskiej w Rzeszy Niemieckiej. Próba szacunku	637
4. Roszczenia rewindykacyjne mniejszości polskiej wobec RFN	639
5. Zarys stanu rzeczywistego Polonii w RFN i jej struktur organizacyjnych	641
6. Traktat o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy a pozycja statusu Polonii w RFN	643
7. Działania organizacji polonijnych zmierzające do uzyskania statusu mniejszościowego i uznania roszczeń finansowych	645
7.1. Próba pobudzenia mniejszościowych aspiracji Polonii w Niemczech	645
7.2. Kształtowanie się polskiego stanowiska wobec statusu Polonii w RFN	646
8. Polsko-niemiecki „okrągły stół” w sprawach polonijnych	648
9. Konkluzja końcowa	649

CZĘŚĆ VIII.

Przełom – wyzwanie – pojednanie	651
--	------------

Władysław Bartoszewski

Przemówienie na specjalnej sesji Bundestagu i Bundesratu, 28 kwietnia 1995 r. w Bonn ..	653
---	-----

Witold M. Góralski

Droga do dobrego sąsiedztwa i przyjaznej współpracy z Niemcami	664
1. Geneza polsko-niemieckiego konfliktu	664
2. Droga do przełomu w stosunkach polsko-niemieckich	667
3. Budowanie podstaw polsko-niemieckiego sąsiedztwa	670
4. Przewycięzanie trudnej przeszłości	671
5. Porozumienie oraz praktyka i wyzwania pojednania	673
6. Polska i zjednoczone Niemcy wobec wyzwań europejskich XXI wieku	677

Noty biograficzne Autorów publikacji	679
--	-----

Indeks nazwisk	683
----------------------	-----